

DOROTA STAROSTA
Olbrachtów

JOHANN SAMUEL MAGNUS (1678-1707)

**Pastor luterański w Olbrachtowie, kronikarz,
autor *Historische Beschreibung der Hoch-Reichs-Gräfflichen
Promnitschen Residentz Stadt Sorau in Niederlausitz* (Lipsk 1710)**

Johann Samuel Magnus, który pozostał w pamięci potomnych jako kronikarz Ziemi Żarskiej, ma swoje szczególne miejsce w dziejach pisarstwa historycznego tych terenów.

Historiografię dotyczącą Ziemi Żarskiej począwszy od XVI w. można podzielić na trzy grupy. Pierwszą tworzą kroniki, wśród których warto wymienić

te, których autorami byli: Adam Büsser i E. Hoffman, Tobias Uhse, Siegmund Uhse, Tobias Use (młodszy) i Karl Use (stworzyli tzw. *Usesche Chronik*). Do drugiej grupy zalicza się tzw. opis historyczny, którego najwybitniejszym reprezentantem był Johann Samuel Magnus. Chodziło mu już nie tylko o przytaczanie tzw. suchych faktów, ale także o ich opis i powoływanie się na wykorzystane źródła. Trzecią grupę tworzy tzw. krytyczna analiza przeszłości, której niedoścignionym i płodnym realizatorem był Johann Gottlob Worbs, autor prac z ornitologii i botaniki, geografii, językoznawstwa i historii, a także wydawca źródeł. Wymienieni badacze reprezentują najliczniejszy niemiecki nurt badań nad dziejami miasta Żary (oprócz nurtu niemieckiego istniały także polski i łużycki).

Johanna Samuela Magnusa uważa się za najwcześniejszego reprezentanta tego nurtu. Zebrał on wiele informacji dotyczących m. in. dziejów rodu Promnitzów. Wprawdzie w jego pracy nie ma krytycznej analizy podjętej problematyki, ale podaje on dużo źródeł i kronikarskich zapisków. Także praca J. G. Worbsa, choć dotycząca głównie dziejów państwa stanowego Żary-Trzebiel, a zwracająca mniej uwagi na wewnętrzne problemy miasta, jest wartościowym i cennym źródłem. Znacznie więcej napisał na temat przeszłości miasta Emil Engelmann, który w odniesieniu do wcześniejszego okresu nie wyszedł poza ustalenia J. G. Worbsa, ale jako pierwszy opracował gruntownie dzieje miasta w XIX i na początku XX w.

Jak już wcześniej wspomniano, Johann Samuel Magnus kojarzony jest z pracą kronikarską. Samo „opisywanie wydarzeń” nie było jego wyuczonym zawodem (takiego sformułowania użylibyśmy dziś), ukończył on bowiem studia teologiczne, był pastorem, a zbieranie historycznych wiadomości traktował jako pasję, która wyływała z dwóch źródeł: rodzinnego i oświeceniowego.

Aby poznać motywy zainteresowań historycznych Johanna Samuela Magnusa i okoliczności powstania żarskiej kroniki, niezbędne jest zainteresowanie się osobą jego ojca — Johanna Magnusa, który jest praktycznie szerzej nieznany, a właśnie od niego bierze początek praca nad kroniką. Johann Magnus urodził się 26 września 1623 roku w Forst. Zarówno jego ojciec, jak i dziadek pełnili funkcje wysokich urzędników w mieście (np. dziadek Johanna Magnusa w roku 1550 był sędzią miejskim). Johann Magnus uczęszczał do szkół w Forst, Cottbus i Görlitz (Zgorzelec). Od 1643 r. zdobywał wiedzę w Uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, a następnie od 1647 roku studiował teologię i filozofię w Greifswald. W międzyczasie, około 1645 roku, uczył się prawdopodobnie też w Wittenberdze.

Życie jego rodziny obfitowało w interesujące przeżycia, mogące pobudzić wyobraźnię każdego. Już pierwsze lata małżeństwa jego rodziców naznaczone były tragicznymi przeżyciami. Przy zaręczynach (20 sierpnia 1612 r.) goście z Cottbus przywieźli ze sobą groźną chorobę („czarną śmierć”), w wyniku której zmarła matka narzeczonej. W pierwszych miesiącach po ślubie rodzice ponieśli poważne straty, gdyż wilki rozszarpały większą część stada ich bydła.

Kilka lat później wybuchła wojna trzydziestoletnia (1618-1648), która skałą tragicznych wydarzeń nie tylko w rodzinie Magnusa, lecz także w całej okolicy (grabieże, podpalenia, morderstwa, przewlekłe choroby) przewyższała wszystkie, czego człowiek mógł spodziewać się od dziejów.

Jeszcze jako dziecko Johann Magnus słuchał opowiadań swoich bliskich, między innymi dotyczących tych właśnie wydarzeń, które później znalazły odzwierciedlenie w postaci zapisu. Zbieraniem wiadomości historycznych zajmował się już w wieku kilkunastu lat. Po skończeniu studiów pracował jako nauczyciel domowy w Szczecinie przy szwedzkim urzędniku Friedrichu Pohlu. Potem został duchownym wojskowym w szwedzkim wojsku, lecz szybko zrezygnował z tego zajęcia i wrócił w 1650 roku do Forstu. Trzy lata później (w 1653 r.) został powołany do pracy w parafii w Olbrachtowie i Miłowicach, gdzie także w każdej wolnej chwili zajmował się pracą kronikarską.

Był człowiekiem ogólnie szanowanym. Oceniano go bardzo dobrze, czego przykładem może być wypowiedź Samuela Morgenbessera (od 1659 do 1711 roku pastor w Sieniawie Żarskiej, Schönwalde), który pisał o nim m. in.: „Magnus był szczery, pobożny, postępował z umiarem, był gościnnie i cichy (nie lubił rozgłosu), [...] krytykował przemieszanie różnych religii i wyznań”. Ze słów tych wynika, że wśród czynników kształtujących wyobraźnię historyczną kronikarza łężyckiego musiały być wojny religijne.

Johann Magnus poślubił Annę Lademann (dokładna data nie jest znana). Z tego związku narodziła się córka Anna Katarzyna, która w 1689 roku wyszła za mąż za Heinricha Odera (od 1698 roku do śmierci w 1727 był on archidiaconem w Żarach; po śmierci Johanna Magnusa został opiekunem jego nieletniego wówczas syna Johanna Samuela).

Żona Johanna Magnusa zmarła jeszcze przed rokiem 1673 (dokładna data nie jest znana), już w kwietniu tegoż roku bowiem powtórnie się ożenił — z Teodorą Katarzyną Lorenz. Owocem tego drugiego związku był syn Johann Samuel urodzony w Olbrachtowie 4 września 1678 roku — późniejszy kontynuator kronikarskiej pracy ojca.

Johann Magnus zmarł 30 lipca 1683 roku w Olbrachtowie (pochowano go na przykościelnym cmentarzu). Jego syn miał wówczas pięć lat. Matka wyszła ponownie za mąż za pastora w Zibelle Matthiasa Crügera. Niedługo potem zmarła, a dziesięcioletni wówczas Johann Samuel pozostał pod opieką swego przybranego ojca (Matthiasa Crügera). Funkcję opiekuna pełnił także szwagier Johanna Samuela — Heinrich Oder, piastujący w tym czasie funkcje kościelne w Żarach. Opiekunowie dobrze wywiązywali się ze swoich obowiązków — Johanna Samuela posłano do szkół w Forst, Cottbus, Löbau i Guben. W Greifswald studiował teologię, potem kontynuował naukę w Wittenberdze. W opłacaniu studiów pomagał również książę Baltazar Erdmann Promnitz.

Po zakończeniu nauki Johann Samuel Magnus pracował (podobnie jak wcześniej jego ojciec) jako nauczyciel domowy w Parowej koło Bolesławca (Tiefenfurth) i w Bytomiu (Beuten) (do 1706 r.). Czas ten wykorzystywał twórczo, brał bowiem czynny udział w życiu kościelnym w miejscowościach,

w których pracował, wiele dzięki temu się ucząc i dzieląc się swą wiedzą z innymi.

Przez cały okres nauki kontynuował pracę dziejopisarską, którą zapoczątkował jego ojciec. Rezultatem jest książka pt. *Historische Beschreibung der Hoch-Reichs-Gräfflichen Promnitzschen Residenz Stadt Sorau in Niederlausitz* (*Historyczny opis prześwietnego miasta Żary, rezydencji hrabiów Rzeszy Promnitzów na Dolnych Łużycach*), wydana w 1710 roku, już po śmierci Johanna Samuela Magnusa (ostatnia notatka została spisana pod datą 21 grudnia 1706 roku).

Zmarł on 10 października 1707 roku w bardzo młodym wieku (29 lat) na chorobę płuc, prawdopodobnie gruźlicę, na którą chorował już we wczesnej młodości. Pochowany został obok swego ojca — na przykościelnym cmentarzu w Olbrachtowie. Groby ich się nie zachowały.

Książka Magnusa zawiera wiele informacji dotyczących miasta Żary i rodu Promnitzów. Jest z pewnością bogatym źródłem wiadomości o ówczesnych Dolnych Łużycach. Paradoks dziejów polega na tym, że dzieło życia ojca, czyli sześciotomowa *Chronicon Lusatiae* pozostała w rękopisie, a kronika Promnitzów napisana przez syna doczekała się wydania. A może to nie jest paradoks? Obecnie również dzieje rodów cieszą się większą popularnością niż historie społeczeństw i Homer jest bardziej szanowany od Hezjoda.

Literatura

„AUS DER Heimat”, Forst 1923, 1924, 1926, 1930.

JAWORSKI T., Żary w dziejach pogranicza śląsko-łużyckiego, Żary 1993.

LEHMANN R., Aus der Vergangenheit der Niederlausitz, 1925.

MAGNUS J. S., Historische Beschreibung der Hoch-Reichs-Gräfflichen Promnitzschen Residentz Stadt Sorau in Niederlausitz, Lipsk 1710.

WORBS J. G., Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel, Żary 1826.